

Bağlaçlar ve Türkiye Türkçesindeki Oluşumları

Prof. Dr. Zeynep KORKMAZ

Türkiye Türkçesinin grameri üzerinde son yıllarda yapılan metin kaynaklarına dayalı araştırma ve incelemelerle, bu konudaki tartışmalı toplantılar, gramerimizin birçok konusunda yöntem, sınıflandırma ve değerlendirme açılarından, şimdiye kadar yerleşmiş birtakım eski yargıların artık değiştirilmesi gereğine işaret etmektedir. Bu bağlamda üzerinde durulacak konulardan biri de bağlaçtır.

Türkçede çok geniş bir yer tutan bağlaçlar; kelimeleri, kelime gruplarını, cümleleri ve kimi zaman da paragrafları şekil ve anlam bakımından birbirine bağlayan ve yükledikleri işlevler ile, bağlandıkları sözler arasında türlü anlam ilişkileri kuran gramer öğeleridir.

Bağlaçların Türkiye Türkçesindeki oluşumlarına geçmeden önce, bu konudaki genel değerlendirmeye bir açıklık getirmek istiyoruz:

Türkçede eş değerli olan kelime ve kelime gruplarının bağlaçsız olarak yan yana getirilmesi, isim-fiil, sıfat-fiil ve özellikle zarf-fiil gibi çekimsiz fiillerin ve bazı edatların aynı zamanda bağlaç görevi yüklenmiş olmaları, ayrıca bağlaç için yer yer virgül ve tonlara da başvurulmuş olması,¹ bazı gramerlerde ve bu konuyu işleyen bazı eserlerde, dilimizde aslında bağlaç bulunmadığı, bunların sonradan yabancı dillerin etkisiyle ortaya çıktığı yolundaki yargılara yol açmıştır.² Hatta aynı görüşten hareket edilerek, Türkçede bağlaçların ancak “Karahanlı devresinden itibaren kendisini belli ettiği” biçimindeki yargılar da yer almıştır.³ Bağlaçların Türkçedeki tarihî gelişme seyri içinde gözden geçirilmesi, bu yargıların doğru olmadığını ortaya koymaktadır.

Gerçi, ta Eski Türkçeden başlayarak günümüze kadar uzanan dönemde

¹ A. N. Kononov, “Türkçede Birleşik Cümle Problemi”, *Bilimsel Bildiriler*, TDK, Ankara, 1957, s.179.

² K. Grönbech (çev.: M. Akalın), *Türkçenin Yapısı*, TDK, Ankara 2000, § 56; M. Mansuroğlu, “Türkçede Cümle Çeşitleri ve Bağlayıcıları”, *TDAY Belleten* 1955, s. 59 ve not 2; M. Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, İÜ Edeb. Fak. yay. İstanbul 1972, § 606; N. Hacıeminoğlu, *Türk Dilinde Edatlar*, İstanbul 1971, s. 112.

³ Sezai Güneş, *Türk Dili Bilgisi*, İzmir 1997, s. 251.

eş değerli sözlerin araya herhangi bir bağlaç almadan art arda sıralandığı doğrudur. Köktürk Yazıtlarında: *Türk budun atı küsi yok bolmazun tiyin* “Türk ulusunun adı ve sanı yok olmasın diye”, Uyg. *ög kang* “ana ve baba”, *tengrili yirlide* “yerde ve gökte”, *nomug törüg* “kanun ve töreyi”; Türkiye Türkçesinde *açık saçık* “açık ve saçık”, *ana baba* “ana ve baba”, *bakımlı bakımsız, beşer beşer, gece gündüz, ince kalın, ön arka, salı Çarşamba, yemek içmek* vb.

XIV. yüzyıl gramer ve sözlüklerinden olan *Kitabü'l İdrak*'te Türkçede Arapçanın *ve*'sine karşılık olan bir kelimenin bulunmadığına işaret edilerek “Türkler iki veya daha ziyade ismi yekdiğerine atfetmek istedikleri zaman, birbirine raptetmeksizin isimleri sıra ile serdederler” deniliyor⁴.

XV. yüzyıl eseri olan *Ettuhfetü'z-zekiyye*'de de “Türkçede Arapçadaki gibi ‘= و ve’ ile bağlaç gösteren bir kelime yoktur. Türkçede bağlaç yapılmak istenirse, belirtili olan ism-i faile eşit olarak *-p* getirilir: *alıp ketti, alıp kel, alıp keldim* denir”⁵ kaydı yer almıştır. Aynı durum Eski Türkçedeki cümle şekilleri ile de tanımlanmaktadır. Sırf *ve* bağlacı ile ilgili bu açıklamaya bakarak Türkçede aslında bağlaç bulunmadığı veya yapıcı geç geliştiği⁶ şeklinde kesin ve genel bir yargıya varmak doğru değildir. Çünkü *Kitabü'l İdrak*'te de *Ettuhfetü'z-zekiyye*'de de aynı bölümde *andan* “ve, sonra, biraz sonra”, *takı, dağı* “ve, dahi”, *yok, yoksa, ereyne* “lâkin” gibi bağlaç olan öteki sözler üzerinde de durulmaktadır. Kaldı ki, Eski Türkçede kelimeleri, kelime gruplarını ve cümleleri birbirine bağlayan bağlama görevinde birçok kelime, edat, *-A, -I/-U* ve *-p*'li zarf-filler vardır. Bunların Köktürk Yazıtlarındaki sayısı sınırlı olsa da Uygur metinlerindeki sayıları hayli kabarıktır. Köktürk metinlerinde *azu* “ve, veya”, *artukı* “daha fazlası, aşırısı”, *biriki* “ve”, *takı* “ve”, *udu* “ve”, *ulayı* “ve”, *yime* “ve, da, yine”⁷; Uygur metinlerinde yine *azu*, *amtı* “şimdi, o hâlde”, *amtı yana* “ve şimdi”, *amtı yine, ançula, ançulayı* “öyle, şimdi, yine”, *ançula yine* “yine öyle”, *anta basa* “bunun üzerine”, *anta kim, anta kisre* “bunun üzerine, ondan sonra”, *antada basa, ap yme... ap yme* “hem...hem”, *birök* “şimdi, fakat, ise”, *inçe kaltı* “yani”, *incip* “ancak, veya”, *kaltı*, “...ki”, *ötkürü* “-den dolayı, -den beri”, *övrü* “sonra”, *kayı yme* “ve yine”, *udu* “sonra”, *ulatu* “ve başkaları, ve daha”, *yana* “yine”, gibi bağlaçlar⁸ bol kullanılan şekillerdir.

Bu durum göz önünde bulundurulunca, “Türkçede aslında bağlaç yok-

⁴ A. Caferoğlu, TDK yay., İstanbul 1931, s.181.

⁵ Besim Atalay, TDK yay., İstanbul 1945, s.117-118.

⁶ T. Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, TDK yay., Ankara, 1995, § 340.

⁷ Tekin, *A Grammar of Orkhon Türkic*, Bloomington 1968, § 3.261: Co-ordinate Conjunctions.

⁸ Daha ayrıntılı bilgi için bk. A. Temir, “Die Konjunktionen und Satzeinleitungen im Alt-Türkischen”, *Oriens* 9 (1956), s. 47-50; § 1-24 ve öf.

Bağlaçlar ve Türkiye Türkçesindeki Oluşumları

tur” gibi yanlış bir yargı yerine, Türkçede bağlaç görevinin hangi yollarla karşılanmış olduğunu, bu işlev için de, Türkçenin şekil bilgisi sisteminde hangi ek ve kelimelerin kullanılmış olduğunu belirtmek daha gerçekçi bir değerlendirmedir. Çünkü, her dil gibi, Türkçenin de bağlaca ihtiyacı olmuş; bu ihtiyacı dilin yapı ve işleyiş özelliklerinden yararlanarak türlü biçimlerde karşılamıştır. Türkçede bağlaç oluşturan özel ekler yerine, eş değerli kelime ve kelime gruplarının yan yana sıralanması veya virgül ve noktalı virgüllerle birbirine bağlanması; yer yer bu görev için şart ekinin, bazı edatların, çoklukla kalıplaşmış veya kalıplaşmamış zarf-fiil şekillerinin veya diğer bazı kelimelerin kullanılmış olması, Türkçenin yapı ve anlatım özelliklerinden kaynaklanan ve dilin bağlaç ihtiyacını hangi yollarla karşıladığını ortaya koyan göstergelerdir.

Ancak şurasını da vurgulayarak belirtmek gerekir ki, ta Uygur döneminden başlayarak, dinî metinlerin aslına daha uygun bir biçimde aktarılabilmesi için aktarılan dillerdeki bağlaçlı anlatımların Türkçeye uyarlanması, yabancı cümle kuruluşlarına bakarak yeni Türkçe şekillerin oluşturulması söz konusu olabilir. Eski Türkçede bağlaç olan ve yukarıda belirtilen bu şekiller, Orta Türkçeden sonra yavaş yavaş kaybolmuş ve yerlerini ortak İslam kültürünün etkisi altında ya Arap ve Fars dillerinden girme bağlaçlara yahut da doğrudan doğruya Türkçenin kendi yapısından oluşturduğu yeni yeni şekillere bırakmıştır.

Bugün öteki Türk lehçelerinde olduğu gibi, Türkiye Türkçesinde de zengin bir bağlaç kadrosu vardır. Bağlaçlar, edatlar ve ünlemler gibi anlamlı değil görevli kelimeler sınıfına giren dil öğeleridir. Türkçede dilin temel yapısını isim ve fiil grubuna giren anlamlı kelimeler oluşturduğundan, görevli kelimeler, dilin yapı ve işleyişindeki sistem özelliğine bağlı olarak, pek az istisnası ile bu iki gruptan alınan sözlerin yeni birer şekillenmeden geçmesiyle oluşmuştur.

Türkiye Türkçesindeki bağlaçlar yapıları bakımından incelendiğinde, oluşumun, bir kısım türlerinde zaman sürecine bağlı bir gelişmeden geçtiği görülür. Bu oluşum ve gelişmede, başka kelime sınıflarından aktarılmış şekillerdeki kalıplaşmalar, başlangıçtan beri önemli bir yer tutmuştur.

2. Türkiye Türkçesindeki bağlaçlar kökenleri bakımından üç gruba ayrılır:

a. Yabancı kökenli bağlaçlar: Bunlar, ortak İslâm kültürünün etkisi altında, dilimize Arap ve Fars dillerinden girmiş olan bağlaçlar veya bunların bugüne uzanan kalıntılarıdır: *âdetâ, aksi hâlde, aksi taktirde, amma, ama, amma ki, bilâkis, binaenaleyh, esasen, fakat, galiba, hakikaten, mamefih, nihayet, vakıa, velhasıl, yani, zaten, zira; bari, çünkü, eğer, gerçi, güya, hem... hem, hiç, kâh... kâh,*

meğer, meğer ki, ya... ya vb.

b. Arapça-Farsça, Farsça-Arapça, Arapça-Türkçe, Farsça-Türkçe veya Arapça-Farsça-Türkçe kelime ve şekillerin birbirine karışmasından oluşmuş karışık nitelikte bağlaçlar: *belki, belkim, bilmem ki, canım, demek ki, hiç olmazsa, hiç şüphesiz, hiç yoksa, meğer ki, meğerse, nasılsa, ne var ki, öyle ki, sadece, sanki, şu kadar ki, şüphesiz, ya...veya, ya... veyahut, yok canım, zira ki vb.*

c. Türkçe bağlaçlar: Sayıları pek çoktur. Başlıcaları şunlardır: *açıkçası, ancak, anlaşılın, arkasından, ayrıca, bak, bakalım, bakarsın, bereket versin, besbelli, bile, bilemedim, bir...bir, bir de, böylece, böylelikle, bununla birlikte, da, dabası, değil mi?, derken, doğrusu, doğrusunu istersen, dolayısıyla, gerek...gerek, hele, ile, ister...ister, kısacası, nasılsa, ne demek, ne...ne, nedense, neredeyse, nitekim, olsa olsa, oysa, öncelikle, sakın ola, söz gelişi, şöyle dursun, üstelik, yine, yoksa vb.*

3. Bağlaçları şekil yapıları ve şekil bilgisi ölçüleri ile değerlendirdiğimizde oluşmalarını şu gruplara ayırabiliriz:

a. Yukarıda sıralanan örnekler arasında da görüldüğü gibi, bağlaçların bir kısmı tek kelimedenden oluşmuştur: *açıkçası, âdeta, aksine, ama, ayrıca, belki, çünkü, da, dabası, derken, eza, bulasa, kısaca, lakin, meğer, meğerse, mutlaka, nedense, nihayet, nitekim, öncelikle, öylesine, şüphesiz, velhasıl, yalnızca, yeniden, yoksa, zaten, zira.*

Bağlaçlar, kelimeyi oluşturan ek-kök bütünleşmesi açısından ele alındığında, Türkçe kökenli veya Türkçeleşmiş olan bağlaçlarda görülen durum şudur:

1. Bağlaçların bir kısmı doğrudan doğruya isim, sıfat, edat ve zarf olan sözlerin aynı zamanda birer bağlama görevi yüklenmiş olmalarıyla oluşmuştur. *ancak, artık, ayrıca, besbelli, böylece, demek, dolayısıyla, evvela, işte, kısaca, kuşkusuz, nihayet, önce, öyle, sonra, şimdi, şöyle, yalnız, yok vb.*

Bu büyüklük değil, ancak mertçe bir davranıştır (N. Araz, TS, I, 108).

Yüz kere kendi kendine karar vermişti. Artık Recep'in işlerine karışmasına metelik vermeyecekti (S. Kocagöz, OD, 37).

Aman boşver!.. Canı sıkılan emeklinin biri işte. Besbelli gönül eğlendirmeye, zaman öldürmeye çıkmış (A. Ağaoğlu, H..., 64).

İlyas adımlarını ağırlaştırdı.

- *Demek dün geceki eğlencenin sebebi buydu. Şimdi anlaşıldı* (S. Çokum, AB, 142).

Kitabın içi akla hayale gelmez şişirmelerle doldurulmuş. Kısaca işe yarar bir yayın değil!

Bu serüven kendisinin değil onun serüveniydi (O. Akbal, SİO, 23) vb.

2. Bir kısım bağlaçlar da isim soylu sözlerin bazı isim çekimi veya iyelik

Bağlaçlar ve Türkiye Türkçesindeki Oluşumları

ve isim çekimi ekleriyle genişletilerek kalıplaşmasından oluşmuştur: *Allabtan, ardından, arkasından, gerçekten, açıkçası, doğrusu, kısacası, aksine, öylesine, tersine, örneğin* gibi .

Doğrusu, açıkçası gibi şekiller, herhâlde *işin doğrusu, sözün açıkçası* gibi isim tamlamalarındaki tamlayan ögesinin atılması ve tamlananın yalnız başına kalıplaşmış bir bağlaca dönüşmesinden oluşmuştur:

Arkadaşımın annesi geçen gün buzda ayağı kayıp düşmüş. Allabtan yan yatmış da bir kırılma falan olmamış.

Gerçekten, bir eski Hitit barabesine benzeyen bu köyde, insanların, toprak altından çıkarılmış kırık dökük heykellerden farkı ne? (Y. K. Karaosmanoğlu, Y, 27).

Ben bu türlü insanlara kızıyorum, doğrusu. Sanki öbürkünü anlarılarmış gibi (A. H. Tanpınar, H, 72).

Trenler onca yükü çekemiyordu. Öylesine doluydu (S. Çokum, AB, 16) vb.

3. Bağlaçlar içinde *şimdilik, üstelik, böylelikle, genellikle, öncelikle, özellikle* gibi +*ilk, +ilkla*; *anlaşılan* örneğindeki gibi sıfat-fiil ekiyle, *derken, diye, yine* örneklerinde görüldüğü gibi zarf-fiil ekleriyle kurulmuş olanları da vardır:

Tabsilimi yarıda bırakırsam beni evlatlıktan reddedecekmış. Üstelik de maldan mülkten mahrumiyet (S. Kocagöz, OD, 64) .

Gördüğüm dairenin çok kullanışlı bir plânı vardı. Anlaşılan binayı yapan inşaat işlerinden iyi anlıyordu.

Ve o esnada müsteşar konuşan misafirlerin sözlerine kulak misafiri olup “oldu ve anl.” lâkırdılarına karıştığı için sözünü bitiremedi (M. Ş. Esendal, EOY, 9) .

Nedeni pek bilinmeyen bir kazada sağ yanağı yanıp sakalı bryığı geri gelmediğinden yarı köse kalmıştı. Öyleyken (öyle olduğu hâlde), *kocaman kara gözleri canlı, yüzü her zaman gülekti* (K. Tahir, DA, 201) .

4. *Değilse* (*hiç değilse*), *meğerse, nasılsa, nedense, neyse, oysa, öyleyse, şimdiyse, varsa yoksa, yoksa* gibi türler, *-se* (<*i-se*) şart ekiyle kurulmuş görünüyorsa da bunlar aslında birer birleşik kelime durumundadır: *değilse* (<*değil i-se*), *yoksa* (<*yok i-se*) gibi.

Nabit'in söyledikleri de tam bir rastlantı idi. Hiç değilse, düşünülmeden söylenmişlerdi (T. Buğra, İR, 43).

Biz sezinleyememişiz, meğerse yüreğimizi kibir gizliden kapmış (K. Tahir, EŞM, 51).

Cabbar, Memed'in bu durgunluğuna ne diyeceğini şaşırды. Sustu. Ama, nedense hep konuşmak istiyordu (Y. Kemal, İM, 293).

A. Vefik Paşa:

- *Öyleyse sen niye benimkini değiştirmek istersin?* (H. Taner, KAD, 71).

Yukarıda verilen kalıplaşmış birleşik şekillere, yine birleşik kelime yapısında olan *Allah'tan ki, belki, demek ki, hâlbuki, kim bilir, mademki, nitekim, sanki, söz gelimi, söz gelişi, veya, veyahut* gibi bağlaçları da ekleyebiliriz:

b. Bir kısım bağlaçlar da şekil bakımından; isim tamlaması, edat grupları, sıfat-fiil grubu, zarf-fiil grubu, ünlem grubu gibi çeşitli gruplar halindedir. Dil burada, bağlaç oluşturmak için dilin cümle yapısından yararlanarak belirli kurallar içinde yan yana gelen kelimeler topluluğundan yararlanmıştır: *aksi hâlde, aksine olarak, aksi taktirde, anladığım kadarıyla, asıl önemli olan, aynı şekilde, başka bir deyişle, beri yandan, bildiğim kadarıyla, bilindiği gibi, bilindiği üzere, bir bakıma, bir taraftan da, bir yanda... bir yanda, bir yandan öbür yandan da, böyle iken, böyle olunca, bu durumda, bu gidişle, bundan başka, buna karşı, bundan dolayı, daha doğrusu, dediğim gibi, en azından, hadi canım sende, ister istemez, ondan ötürü, öte yandan, sözün kısası, tam aksine olarak, yabut ki, yazık ki, yok canım vb.*

c. Yalın ya da iki kelimededen oluşan bir kısım bağlaçlar da karşılaştırma yoluyla iki veya daha çok cümle ögesini birbirine bağladıkları için, şekilce, aynı bağlaçın karşılaştırılan ögelerin sayısına göre iki veya daha çok tekrardan oluşmuştur: *bazen... ba-zen, bir... bir, bir... bir de, bir bakarsın... bir bakarsın, bir yandan... bir yandan, da... da, da... da... da, ha... ha, hem... hem, ister... ister, kâh... kâh, kimi zaman... kimi zaman, ne... ne, ne... ne... ne... ne, olsun... olsun, ya... ya*. Bazı gramerlerde bu tür bağlaçları için “katmerli bağlaç” terimi de kullanılmıştır.

Bazen kader gelen bora bâlinde zorludur

Bazen cevreden nice bir âdem oğludur (Y. K. Beyatlı, KGK, 85).

Bu başarıda senin de öğretmenin de ailenin de payı vardır.

Gerek baba gerek de ana tarafından sofuluk göreneğine varis olmadım (Y. K. Beyatlı, TS, 1, 182).

Hem kendi adetleri bozulmamış hem de düğün sahiplerinin hatırı hoş edilmiş olacak (M. Ş. Esendal, EOY, 75).

İster inanın ister inanmayın, bu benim için hakiki zevkti (A. H. Tanpınar, SAE, 144).

Ne mecburiyetle, ne vesile ve bahusus ne hak ile sevebilirdi (N. Nazım, Z, 24).

Kâh susar, kâh çırpırır, kâh ürperir, kâh çağlar (N. F. Kısakürek, Ç, 190, OTS. 2, 1489).

Ne insan ne toprak geniş manasında ekonomimize, hayatımıza girmemiş (A. H. Tanpınar, H, 224).

Kendisi olsun, babası olsun hep aynı telden çalıyorlar.

Ya bu deveyi gütmeli ya bu diyardan gütmeli.

Bağlaçlar ve Türkiye Türkçesindeki Oluşumları

Kimi göçünü çeker, kimi yükünü bağlar (S. Gökdemir, AKT, 80: ÖTS, 2, 1693).

ç. Dördüncü grubu oluşturanlar ise, cümle yapısında olan bağlaçlardır. Bunlardan çoğu anlam kayması ve kalıplaşma yoluyla, kendilerinde var olan asıl anlamları ve yargı bildirme özelliklerini yitirerek bütünüyle birer bağlaça dönüşmüşlerdir. Anlamlarını korumuş olanlar da artık bağlaç görevindedir. *Allah bilir ya, aslına bakarsan, az kalsın unuttuyordum, bakalım, bakıyorum, bana kalırsa, bereket versin, bilmem ki, bir bakarsın, bir de ne göreyim, bize kalırsa, bu demektir ki, bunun içindir ki, dediklerine bakılırsa, demek istiyorum ki, görelim bakalım, işin aslına bakarsan, ne çıkar sanki, senin anlayacağın, şurası bir gerçek ki, uzatmayalım, varsın olsun, yalnız şu var ki vb.*

İyi ki gitmedik Allah bilir ya, zaten hiç içimden gelmiyordu.

Esmâ o tepelere gidemiyordu artık. Babası, "ortalık kötü" demişti. "Bakarsın Yunan iniverir" (S. Çokum, AB, 67).

Yanına adam da kattı. Yataklıda yer bulamazsan diye de üzüldü. İstasyona telefon edecekti. Bereket versin ki, bizim telefon üç günden beri bozuktu (M. Ş. Esendal, EOY, 50).

Bağçeler nasıldı? Çocuklar ne oynuyordu? Duvarlar hep putlu muydu? Kadınlar neye benziyordu? Hiç tehlike atlatmış mı idi? Doğrusunu söylemek gerekirse, gâvur mahallesinin öyle pek mühimsenecek özellikleri yoktu (T. Buğra, KA, 9).

Allah'a dua et, hatun sana bir tambur çalsın, bak bakalım o zaman yapabilir misin böyle taklidimi (E. Işınsoy, KD, 152).

Senin anlayacağın, bir iki aya varmadan Binbaşımı iyice bunaltmışlar. Bakmış ki olmayacak, kalpağı basıp Talât Paşa'ya gitmiş (K. Tahir, EŞM, 213).

Kastamonulu komiser terini silerek fırlayıp kaprıya gelmişti. "Beyim bizim iş?hani şu iş?"

"Anladık, oraya gidiyorsunuz işte!" (M. N. Sepetçioğlu, KMI, 301).

Beni görünce, yine o yabanî geyik tavırları... Gene o, ağaçların arasında saklanmalar, koşmalar. Dönüp arkaya bakmalar.

Ne olursa olsun körpe geyik, bugün seni bırakmayacağım (Y. K. Karaosmanoğlu, Y, 54) vb.

Bağlaçlar, yukarıda özet olarak belirtmeye çalıştığımız oluşma biçimleri, şekil bilgisi yapıları ve cümle içinde yüklendikleri sıralama, denkleştirme, karşılaştırma, bağlama, pekiştirme, nöbetleşme, açıklama, sonuç bildirme, üsteleme, sebep ve zıtlık gösterme gibi çok yönlü işlevleri ile Türkçenin anlatım gücüne derinlemesine incelikler katan bir kelime sınıfıdır. Bağlaçların işlevleri bu bildiri konusunun sınırı dışında kaldığından, bu konunun ayrı bir yazıda ele alınması uygun olacaktır.

Bildiride kullanılan edebî eser kısaltmaları:

- AB: Sevinç Çokum, *Ağustos Başağı*, İstanbul 1989.
AKT: Ahmet Kutsi Tecer, S. Gökdemir.
Ç: Necip Fazıl Kısakürek, *Çile*.
DA: Kemal Tahir, *Devlet Ana*, 1967.
EOY: Memduh Şevket Esendal, *Ev Ona Yakıştı*, İstanbul 1971.
EŞM: Kemal Tahir, *Eski Şehrin Mahpusu*, 1962.
H: Adalet Ağaoğlu, *Hayır*, 1987.
H: Ahmet Hamdi Tanpınar, *Huzur*, *Tercüman* gazetesi.
İM: Yaşar Kemal, *İnce Memed*, İstanbul 1962.
İR: Tarık Buğra, *İbişin Rüyası*, Ankara 1972.
KA: Tarık Buğra, *Küçük Ağa*, Ankara.
KAD: Haldun Taner, *Keşanlı Ali Destanı*, 1964.
KD: Emine Işınsoy, *Küçük Dünya*, 1966.
KKG: Yahya Kemal Beyatlı, *Kendi Gök Kubbemiz*, İstanbul, 1969.
KMI: Mustafa Necati Sepetçioğlu, *Karanlıkta Mum Işığı*, 1978.
OD: Samim Kocagöz, *Onbinlerin Dönüşü*, İstanbul 1957.
ÖTS: *Örneklerle Türkçe Sözlük*, MEB yay., Ankara 1995.
SAE: Ahmet Hamdi Tanpınar, *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*, 1962.
ŞİO: Oktay Akbal, *Suçumuz İnsan Olmak*, 1957.
TS: *Türkçe Sözlük*, TDK yay., Ankara 1998.
Y: Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Yaban*, İstanbul 1965.
Z: Nabızade Nazım, *Zehra*, İstanbul 1969.